

Verstandig vissen

Op zoek naar een gedeelde werkelijkheid

In het project Verstandig Vissen werken beroepsvissers, sportvissers, natuurbeschermers en wetenschappers gezamenlijk aan duurzaam visserijbeheer voor het IJssel- en Markermeer. “Wat vissers en wetenschappers zien en ervaren, daartussen zit een wereld van verschil.”

De Marker Wadden komen pas echt tot hun recht wanneer de visstand in het IJssel- en Markermeer op orde is.

Het IJssel- en Markermeer zijn ecologisch, beleidsmatig en bestuurlijk ingewikkelde wateren. Het Natura 2000-gebied voor vogels en de Europese Kaderrichtlijn Water stuurt stevig op natuurdoelen. Het ministerie van LNV beheert het visrecht, terwijl de provincies natuurwetvergunningen verlenen voor de beroepsvisserij. Maatschappelijke organisaties kunnen daartegen in beroep. “We treffen elkaar geregeld bij de bestuursrechter en daar wilden we vanaf”, zegt ecoloog Leo Bruinzeel van Vogelbescherming Nederland. Alle partijen hebben in 2019 afgesproken

TEKST

Arno van 't Hoog

FOTOGRAFIE

Sander Boer, Janny Bosman, De Bruijn Fotografie, Rene Holtslag, Shutterstock en Sportvisserij Nederland

om door een constructieve dialoog richting verduurzaming te gaan. Het project Verstandig Vissen moet een blauwdruk opleveren voor hoe dat duurzame visserijbeheer eruit kan zien.”

Bruinzeel legt uit dat visbeheer nieuwe stijl de vogelstand ten goede moet komen, want veel visetende vogels vertonen een dalende trend. Aalscholverparen brengen de laatste jaren bijvoorbeeld minder jongen groot.

“Dat heeft alles te maken met de visstand. De voornaamste oorzaak daarvan is het dalen van voedingsstoffen die we in de jaren zeventig en tachtig loosden via de rivieren en de riolen.” NRC Handelsblad omschreef het IJsselmeer in 1995 nog misprijzend als ‘erwtensoepp zonder worst’, maar inmiddels is het chlorofylgehalte meer dan gehalveerd. Daardoor komen al langer bestaande ecologische gebreken in het water duidelijker naar voren: een onnatuurlijk peilbeheer en oevers van stortsteen. Die combinatie hindert vegetatie-ontwikkeling zoals het ontstaan van rietzones, en daarmee ook paai- en opgroeigebied voor vis, aldus Bruinzeel.

“Onder normale omstandigheden zou het waterpeil hoog staan in de winter en laag in de zomer. Maar de provincies willen droge voeten, dus lozen ze in de winter zoveel mogelijk water richting het IJsselmeer. In de zomer is het een spaarbekken voor de drinkwatervoorziening, dus staat het water hoog in de zomer. Daar komt bij dat de visserij niet snel genoeg meebeweegt met de ecologische ontwikkeling van visbestanden. Er wordt eigenlijk telkens teveel vis uitgehaald.”

Alle factoren bij elkaar – nutriënten, waterpeil, oevers en visserij – maken volgens Bruinzeel dat vogelpopulaties onder druk staan. Voor het ecologisch robuuster maken van het IJsselmeer wordt inmiddels 100 miljoen uitgetrokken, in het kader van de Programmatische Aanpak Grote Wateren.

Daarmee is de aanleg van de Marker Wadden gefinancierd en zijn de Oostvaardersoevers, Wieringerhoek, Markermeerkust en Friese Kust in ontwikkeling. Tegelijkertijd komt de vismigratierivier in de Afsluitdijk in 2023 gereed.

Bruinzeel: “Het hele ecosysteem kan van die projecten een stimulans krijgen, maar het herstel onder water moet niet alleen richting de visafslag gaan. Op termijn kunnen vissers er ook

Wat vissers en wetenschappers zien en ervaren, daartussen zit een wereld van verschil.

van profiteren, maar de visserij moet eerst verduurzamen. Dat betekent veel meer meebewegen met ontwikkeling van de bestanden: het ene jaar meer vangen, het andere jaar minder.”

Gedeelde werkelijkheid

Tot nu toe is het nog niet gelukt om alle functies van het IJssel- en Markermeer in goede samenhang te regelen, constateert Nico Beun van de Stichting Transitie IJsselmeer. “Het ecosysteem is veranderd. Wat is onder die omstandigheden verstandig vissen? Het is een vraag waar we de voorbije jaren eigenlijk nog geen antwoord op hebben ➤

gevonden. Het was ook de reden voor de oprichting van de Stichting Transitie IJsselmeer – een onafhankelijke stichting die tussen de partijen staat.”

Het vinden van een zogenaamde gedeelde werkelijkheid is een belangrijk doel van het project Verstandig Vissen, legt Beun uit. “Je probeert samen scherper in beeld te krijgen hoe de situatie ervoor staat. Maar een gedeelde

werkelijkheid kan ook gaan over zaken die juist nog onduidelijk zijn, zoals de werking van het nutriëntensysteem. Eerst het hele voedselweb onderzoeken, is ook niet verstandig. Je moet dus met elkaar in discussie en gezamenlijk afwegen wat verstandig is om te doen.”

De discussie over visbestanden en visonttrekking leunt sterk op de

jaarlijkse bemonstering en de modellen waarin die data wordt ingevoerd. Vissers herkennen zich vaak niet in het beeld uit de bemonstering, aldus Beun. Een grootschalige bemonstering met de atoomkuil in 2019, samen met onderzoekers, leverde nieuwe gegevens, vragen en discussiepunten op. “We gaan vier keer per jaar een kennis- en beheerplatform organiseren, waarbij

Als je ontwikkelingen en trends kunt verklaren, zou je dan maatregelen kunnen treffen die draagvlak hebben bij beroepsvissers, sportvissers en natuurbeschermers?

De visserij op aal is nog steeds een van de pijlers onder de beroepsvisserij.

De laatste jaren is er niet alleen meer, maar vooral ook grotere snoekbaars aangeland.

we kijken naar data over de visstanden en beheerdoelen. De uitkomst wordt verwerkt in een fictief visplan, dat we later vergelijken met de werkelijke gang van zaken. Zo kan het visplan verder evolueren.”

In het project wordt ook nagedacht over quota en maaswijdtes, aldus Beun. “Vissers kunnen zelf voorstellen om niet meer dan een bepaalde hoeveelheid te vangen. Zo gaan de direct betrokkenen meer verantwoordelijkheid dragen in plaats van het ministerie en ambtenaren op afstand.”

Afwachten wat er gebeurt

Het beheer is nu volledig in handen van het ministerie van LNV, beaamt Derk Jan Berends, secretaris bij de Vissersbond. “Dan moet je elk jaar weer afwachten wat er gebeurt. In 2014 werd plots aangekondigd dat in 2015 de inzet van staande netten met 85 procent omlaag moest, van 4000 naar 600 netten. De zegenvisserij op brasem en voorn werd met 95 procent gereduceerd en zegenvissen in de havens werd verboden. Inmiddels hebben we nog maar 15 procent van de nettencapaciteit over. Er zijn nog maar zeven van 126 zegendagen per zegenrecht over en het ministerie wil dat nog verder korten tot twee dagen.”

“Wat beroepsvissers en wetenschappers zien en ervaren, daartussen zit een wereld van verschil”, zegt Berends. “Het mooiste zou zijn als iedereen

achter de bemonsteringmethodes en modellen staat. Als je ontwikkelingen en trends kunt verklaren, zou je dan maatregelen kunnen treffen die draagvlak hebben bij beroepsvissers, sportvissers en natuurbeschermers? Laten we dus naast het reguliere beleid van LNV eens kijken of we aan een alternatief kunnen werken.”

Het ideaal van Berends is een schaduwvisplan met daarachter allerlei instrumenten waarmee het beheer kan inspelen op ontwikkelingen in de visstand. “Als we bijvoorbeeld zien dat de snoekbaars geleidelijk kleiner wordt, kunnen we dan iets doen met maaswijdtes of een periode minder vissen? En leidt dat volgend jaar tot grotere vis en een betere prijs? Dat soort zaken wil je met elkaar bediscussiëren.”

Dat de hoeveelheid aangelande snoekbaars de laatste jaren groeit, stemt de achterban van Berends positief. “Het is een stuk beter gegaan sinds de vangst-reductie een paar jaar geleden, en de vissers zien ook aanwas van jonge vis. De hoop is dat je dat zo kunt houden. We zien ook steeds meer jonge aal. Het is geen sterk stijgende lijn, maar het gaat wel beter. Met de brasem kunnen we ook stappen zetten.” Rond de brasem is op dit moment veel discussie. Berends: “Wageningen Marine Research komt in de survey weinig brasem tegen en adviseert een nul-vangst om in 2027 tot herstel te

komen. De vraag is: wat is herstel? Wanneer zijn we tevreden? Tot een paar jaar geleden was de brasem een ongewenste soort vanuit de Kaderrichtlijn Water. Beleidsmakers wilden helder water en zeiden: haal die brasem maar weg! Daarvoor werden zelfs extra vergunningen afgegeven. Tussen 2003 en 2011 zijn enorme hoeveelheden onttrokken – onder meer voor de pootvismarkt waarvoor goed werd betaald.”

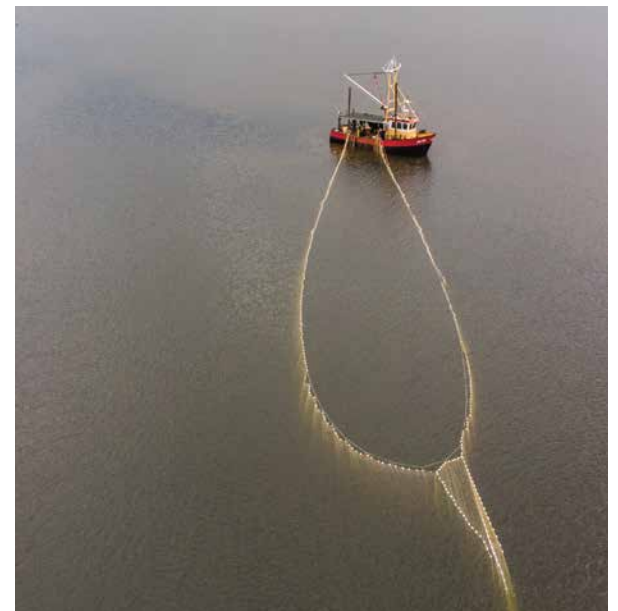
Achteraf gezien is het wegvangen van brasem niet goed geweest, stelt Berends, omdat daarmee een belangrijke bodem beroerende soort een stevige slag is toegebracht. “Na jaren van aanmoediging krijgen vissers nu te horen dat ze het fout hebben gedaan en dat de visserij nóg verder moet worden beperkt. Dat is niet makkelijk te begrijpen en het geeft spanning op de lijn als je binnen dit project om de tafel moet.”

De ontwikkeling van de brasemstand roept vragen op over verandering in de uitwisseling van voedingsstoffen tussen bodem en water, en daarmee de productiviteit van het ecosysteem. En er zijn al zoveel slecht begrepen vraagstukken.

Invloed exoten

“We snappen niet zo goed waarom de productie zo uitzonderlijk is gedaald”, zegt Jaap Quak, die zich bij Sportvisserij ➤

Tussen 2003 en 2011 zijn enorme hoeveelheden brasem met de zegen onttrokken, waardoor de productie van het water is gedaald.

Nederland bezighoudt met ontwikkelingen rond het IJssel- en Markermeer. Nutriënten spelen natuurlijk een rol, maar wat is de invloed van de komst van exoten als quagga-mosselen en zwartbekgrondels? Kunnen vervuilende stoffen in het water misschien ook verklaren waarom we zo weinig plankton zien? Zonder meetgegevens blijft dat een vraag.”

Wie deze wateren beter wil begrijpen moet een paar generaties terugkijken, aldus Quak, die een grote verzameling historische literatuur beheert. “Tegenwoordig vinden we een paar kilo vis per hectare gewoon maar als ik oude aanvoercijfers, jaarverslagen, rapporten en anekdotes van vissers naast elkaar leg, kom ik tot de conclusie dat de productie sinds 1960 met een factor twintig tot dertig is afgenomen. Dat zijn schattingen, maar het is wel de schaalgrootte waaraan je moet denken.”

Honderd jaar geleden was de Zuiderzee nog een verzamelpunt van voedingsstoffen, weet Quak. Enerzijds vanuit zee – bijvoorbeeld via duizenden tonnen haring en ansjovis die stierven na de paai voor de kust van Gelderland – en anderzijds via sediment en organisch materiaal uit de Rijn. De invloed van de zee is sinds 1932

uitgebannen, en stuwen en dammen in het stroomgebied van de Rijn vangen continu sediment en nutriënten af. Tegelijkertijd is de wisselwerking met de wateren rond het IJsselmeer verdwenen en zijn de rijkste kleibodems ingepolderd.

“Als je dat allemaal achter elkaar zet, zie je wat zich buiten onze recente waarneming heeft afgespeeld. De natuurlijke nutriëntenstroom is lang geleden al opgedroogd maar werd decennialang gemaskeerd door fosfaat en nitraat van huishoudens, industrie en landbouw. Sinds die kraan geleidelijk is dichtgedraaid, zien we hoe schraal de natuurlijke aanvoer eigenlijk is. Dat roept ook de vraag op wat je over tien of twintig jaar überhaupt nog kunt verwachten. Trek je de lijnen van het heden door, dan gaat het richting een zeer voedselarm (oligotroof) ecosysteem. De hoop is dan dat allerlei ecologische projecten iets kunnen gaan bijdragen aan een grotere productiviteit.”

Wetenschappelijk gezien leveren het IJssel- en Markermeer hoe dan ook intrigerende vraagstukken en nieuw onderzoek op.

Gezenderde brasems

Joep de Leeuw van Wageningen Marine Research gebruikt zendertjes om de verspreiding van brasem in kaart te

brenge. Uit de eerste resultaten blijkt dat deze vis op bepaalde momenten in het jaar naar allerlei omliggende zijwateren trekt om daar te overwinteren of te paaien. De Leeuw verwacht de komende tijd nieuwe inzichten uit het zenderonderzoek te krijgen. “We kijken ook naar gehoorsteentjes om de leeftijd van vissen nauwkeuriger te schatten. Brasems worden ouder dan we voorheen dachten op basis van lengte of ringen in de schubben.” Kennis van visleeftijden helpt bij het inschatten van de populatieopbouw. Als een of twee jaarklassen van een vissoort een water domineren, kan dat een teken zijn van een instabiele situatie. De vraag hoe het met de populatieopbouw van snoekbaars, brasem, voorn en aal zit, zal in het project uitgebreid aan bod komen, zegt De Leeuw – samen met de bijbehorende discussies en de gegevens uit de jaarlijkse surveys en visserijmodellen.

“De visserijmodellen leveren informatie voor een visplan, maar voor draagvlak voor de uitkomsten van een model moet je praten over hoe ze in elkaar steken”, aldus De Leeuw. “Dat is ingewikkeld, want de werking van visserijmodellen breng je niet zomaar over in een workshop op vrijdagmiddag. Het is voor mij ook een vraag: hoe communiceer je hierover op begrijpelijke manier, ook over onzekerheden? En hoe zit het nu eigenlijk onder water en waar zitten de vraagtekens? Uiteindelijk wil je tot een gedeelde werkelijkheid komen.” Volgens De Leeuw zijn er altijd stevig fluctuerende visbestanden geweest in het IJssel- en Markermeer, maar is het voedselweb de laatste tien jaar opvallend inefficiënt geworden. “Het gaat niet goed met de vis, maar het is niet hopeloos. Ik geloof in het motto dat voor iedereen een mooie visserij mogelijk is. De komende jaren gaan we werken aan een visplan waarvan alle partijen straks hopelijk zeggen: dat is zo gek nog niet. Dit project is een platform dat naast de bestuurlijke werkelijkheid staat, zonder directe consequenties. Zo kun je zonder politieke druk samen met vissers en natuurbescherming dingen out of the box bespreken en onderzoeken. Ik ben heel benieuwd wat daaruit gaat komen.” ■

De brasem: eens verguisd, nu een erkend belangrijk onderdeel van het ecosysteem.